

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 463/1-ХП/25 04.04.2013. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IV редовној седници, 04.04.2013. године – на основу чл. 221. став 1. алинеја 14. и члана 266. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: ЕТНИЧКИ ИДЕНТИТЕТ РОМА У ПРОЦЕСУ ТРАНЗИЦИЈЕ У ЦРНОЈ ГОРИ, докторанда Весне Делић.

За ментора је одређен проф. др Саша Недељковић.

Доставити: 1х Универзитету у Београду 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
---	---

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр. 6/2306	
(број захтева)	
5.04.2013.	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Етнички идентитет Рома у процесу транзиције у Црној Гори

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ етнологија-антропологија

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Весна (Миломир) Делић

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски у Београду

Година 2005. дипломирања:

Назив мастер рада кандидата: _____

Назив факултета на коме је мастер рад одбрањена: _____

Година одбране магистарског рада:

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је

на седници 4.04.2013. одржаној
размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА
	<u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Весну Делић

Име и презиме ментора: Саша Недељковић

Звање: Редовни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. „Balkan Egyptians: The Right to Self-Declaration and Identity Menagement“, in: *Jahrbücher für Geschichte und Kultur Südosteuropas* 7 (2005) (München: Slavica Verlag Kovac, 2006), 101-113.

2. “Maskulinitet kao alternativni parametar etničkog identiteta: Crnogorci u Lovćencu”, u: *Etnoantropološki problemi*, 2010, no. 1 (5), pp. 51 – 67.

3. ”Ethnicity/Nationalism versus Religiosity: Identity Issues in a Gnostic Spiritual Movement in South-eastern Europe”, *The International Journal of Religion and Spirituality in Society*, University of Illinois, Champaign, Ill, USA, Volume 1, Issue 3, 2011, 87-98.

4. “Ekonomska isplativost etniciteta: ekonomsko ponašanje kao izraz etničkog identiteta među srpskim iseljenicima u SAD.” *Etnoantropološki problemi*. Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta. Beograd. 2011. God. 6. Sv. 4. 905-930

5. „Biografija kao paradigma etničke i nacionalne emancipacije: životna priča Crnogorca iz Lovćenca kao izvor za proučavanje etniciteta i nacionalizma Crnogoraca u Vojvodini,“ *Etnoantropološki problemi* God.7. Sv.2. Odeljenje za etnologiju i antropologiju Filozofskog fakulteta. Beograd. 2012. 539-560.

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и

медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, ANCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, ANCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум 28.02.2013.

М.П.

проф. др Милош Арсенијевић

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за етнологију и антропологију

Образложење теме докторске дисертације

Етнички идентитет Рома у процесу транзиције у Црној Гори

Весна Делић
Број индекса: 8Е090004

Београд, 2012

1. Предмет истраживања

Роми већ вековима насељавају простор централне и југоисточне Европе и током тог дугог периода увек су имали низак социјални статус. Углавном су били необразовани и бавили су се услужним делатностима: ковачи, поткивачи коња,

чистачи, музичари. Бавили су се делатностима које већинско становништво или није могло да ради или није желело због осећаја срамоте или због веровања да одређена занимања доносе несрећу, као што је то случај са ковачким занатом који је сматран "ђаволом радом." (види Бандић 2004, Лутовац 1987). Поред горе наведених, музицирање, гатање и прошња су се, такође, од почетка налазили на листи послова које су Роми обављали. Због нискостатусних занимања, углавном условљених ниским (или никаквим) степеном образовања, али и социјалном, па и просторном дистанцом коју је према њима поставило већинско становништво, Роми се од времена доласка на европско тло налазе на дну друштвене лествице и суочавају се са многобројним проблемима. Међутим, како примећује Попов, тешко да ико може да противречи чињеници да су социјални проблеми Рома постали још дубљи и интензивнији за време такозване транзиције, односно за време социјалне и економске трансформације током деведесетих година двадесетог века и почетком двадесет првог века. По њему, у целом региону, стари и добро познати фактори су интензивирани услед великог броја нових фактора променљиве природе, од којих су неки „спољни“ (произилазе из различитих структура изван региона и различитих земаља, укључујући интернационалне институције, невладине организације, донаторске организације, као и администрацију из Брисела) (Попов, 2008). У последњих петнаест година, „питање Рома“ је постало веома популарно као резултат имплементације различитих пројеката од стране државног и невладиног сектора, али и академског света. Главни концепт је да су Роми крајње маргинализована група којој је потребна специјална брига и социјална патронажа. Овај приступ је основа скоро свих досадашњих државних политика приликом „интеграције“ Рома широм света.

Предмет предложеног истраживања би, услед таквог покровитељског односа, био начин на који јавне политике различитих институција утичу на етнички идентитет мањинских заједница у периоду транзиције. Моја полазна теза је да у периоду транзиције долази до промене идентитетске формуле етничког идентитета припадника ромске етничке мањине, односно да услед нових социјалних и економских односа који претендују да замене старе у једном друштву, долази до идентитетских промена и у мањинским заједницама, од којих неке могу бити наметнуте зарад „свеопштег добра“ тзв. већинског друштва.

Мањинска заједница која би била обухваћена истраживањем је ромска заједница у Црној Гори која се међу собом дели на две групе: Чергаре и Роме-Муслимане.

На основу досадашњих истраживања које сам обавила током докторских студија, могуће је нешто прецизније дефинисати или описати групе које су предмет проучавања.

Чергари су номадска ромска група за коју се сматра да је у Црну Гору дошла са простора Босне и Херцеговине средином 19. и почетком 20. века. (види Лутовац 1987). Све до шездесетих година двадесетог века код Чергара се задржао номадски начин живота. Сходно томе делили су годину на њима три битна раздобља – средина зиме, почетак лета и средина лета. Средицу зиме су обележавали прослављањем Василице (14. јануар), почетак лета прослављањем Ђурђевдана (6.мај) и средицу лета прослављањем Илиндана (2.август). Овим данима су светковали промене у природи, што је директно имало утицаја на тадашњи чергарски начин живота. Након Ђурђевдана кретали су са својим караванима ка

црногорским катунима заустављајући се по неколико дана у различитим селима. Зарађивали су за живот калаисањем бакараног посуђа, препродајом коња, гатањем и прошњом. Чергари су малобројнија ромска група у Црној Гори и због забране венчавања са припадницима других група (забрана се пре свега односи на Роме-Муслимане и Египћане), тада су се, али и данас се венчавају са сродницима већ од IV колена. Интервенцијом власти од средине двадесетог века трајно насељавају периферије црногорских градова. Највише их има у Подгорици, Никшићу, Бијелом Пољу и Беранама, док уопште не насељавају хладније северене градове као што су Мојковац и Колашин (ове градове не насељава ни друга ромска група). Доста Чергара се временом иселило у иностранство па су ретки случајеви да нека породица нема неког свог у Италији или Немачкој. Данас се већина њих још увек бави препродајом робе или откупом секундарних сировина, док су ретки случајеви оних који раде у Јавном комуналном предузећу. Друштвено уређење је патријархалног типа. Религијска вероисповест је муслиманска. Међутим, може се рећи да су Чергари само формално муслимани и да се припадност исламској конфесији у њиховом случају детектује једино преко властитих имена, с обзиром да исламских елемената у чергарској религијској пракси и понашању скоро и да нема. Тако, као своје највеће празнике наводе Василицу и Ђурђевдан, док Курбан Бајрам и Рамазан Бајрам не славе. Своју младу мушку децу не сунете, а своје мртве не сахрањују по муслиманским обичајима на табуту, већ у ковчегу са ритуалима који су сличнији православним а не муслиманским обичајима. Матерњи језик им је ромски. Поред ромског говоре и црногорски.

Роми-Муслимани су на простор Црне Горе дошли са Косова и Метохије, између два светска рата, и након II Светског рата, и то у више наврата током педесетих, шездесетих и седамдесетих година 20 века. Велики део се населио и последњих година услед ратних дешавања на Косову. Током педесетих година 20. века црногорски Савез Комуниста слао је већ стациониране црногорске Роме на Косово како би довели своје рођаке и пријатеље да раде у градској чистоћи, јер је за Црногорце било испод части да се баве тим послом. Насељавају периферије свих већих градова у Црној Гори, али највећи број њих се налази у Подгорици. Комунално је и даље фирма која запошљава највише Рома-Муслимана, док они који нису остварили радни однос, углавном скупљају секундарну сировину, препродају робу или просто доколичаре и живе од социјалне помоћи. Ретке су породице које немају барем једног рођака у иностранству. Породица је патријархалног типа са чврсто установљеним правилима понашања. Код Рома-Муслимана брак са припадницима других група је забрањен (пре свега са Чергарима и Египћанима), па из тог разлога по будућег супружника често одлазе у централну Србију и Косово. Као главно обележје свог етничког идентитета сматрају исламску вероисповест, што се најбоље види и кроз име које користе за своју групу. Истичу ислам и практиковање ислама као најбитнији део своје културе и наглашавају да су највећи празници Курбан Бајрам и Рамазан Бајрам, да је у заједници осуђен свако ко не практикује исламске ритуале као што је сунећење или сахрањивање покојника по исламским правилима. Наглашавају већу „чистоту“ своје вере у односу на Чергаре, чиме себе сматрају већим муслиманима, али пре свега „већим“ Ромима. Ипак, и поред таквог наглашавања „исправности“ у вери, у религијској пракси се може уочити прослављање Василице и Ђурђевдана, чести

су хришћански симболи у кућама, а честа је и пракса посете православним храмовима, па се због свега тога овде пре може говорити о „религијској подвојености“ (види Недељковић, 2007). Матерњи језик Рома-Муслимана је албански и ромски, мада се ромски мање користи у свакодневној комуникацији. Такође, говоре и црногорски језик.

Један од централних проблема који ће се у раду разматрати биће конструисање, трансформација и одражавање етничких граница, а првенствено кроз показивање етничке дистанце које ове групе постављају ка унутрашњим и спољашњим другима. Тачније, дистанца коју постављају Чергари и Роми-Муслиmani једни према другима (на први поглед најочљивија је забрана венчавања), као и дистанца коју постављају према неромском становништву. Проблематика дистанци је битна због анализе утицаја транзиције на идентитетске промене припадника ових заједница, као и због анализе начина на који појединци и групе у различитим ситуацијама користе своје многобројне идентитете. Биће обрађене и дистанце које поставља неромско становништво ка Ромима, а које је битно истражити због моје првобитне тезе да одређене промене у мањинским заједницама могу бити изазване споља, тј. могу бити последица инструментализације идентитета Рома које предузима већински народ за сопствене интересе. Наиме, потребно је утврдити како се током промена кроз које пролази једно друштво у транзицији мењају ставови и понашање припадника већинског становништва према ромској заједници. Битно је нагласити да је до промене односа према ромској етничкој мањини дошло због тежње да се и само већинско друштво, у овом случају црногорско, промени, али битно је нагласити и чињеницу да су овакве промене великим делом инициране од стране различитих институција. Самим тим у раду ће бити обрађено колико је „обично“ грађанство стварно променило своје ставове, што ћу утврдити испитивањем стереотипа о ромским групама у Црној Гори, али биће обрађено и колико је институционална промена курса према ромској мањини утицала на редифинисање етничког, па и националног идентитета самих припадника црногорских ромских група.

Локације које би биле обухваћене истраживањем су црногорски градови које у већем броју насељавају Чергари и Роми-Муслиmani. То су: Подгорица, Никшић, Беране, Бијело Поље, Цетиње, Бар, Будва и Херцег Нови.

Временски оквир истраживања обухватио би период постсоцијалистичке трансформације друштва, односно период од почетка деведесетих година двадесетог века па до данас. Методолошки тај период биће подељен на два дела: време од 1990. године до 2006. године, односно време док су Србија и Црна Гора још увек били у заједници, и време од 2006. године када Црна Гора након референдума иступа из заједнице и постаје самостална држава, па све до данашњих дана. Оваква подела је извршена због прегледности и боље анализе истраживања, али пре свега због праћења утицаја који је постепено удаљавање Црне Горе од Србије имало на етнички идентитет Рома. На тај начин биће могуће пратити и евентуални утицај Рома на сам процес осамостаљења, и међуоднос и међузависност црногорског већинског становништва и ромске мањинске групе након 2006. године, односно након отцепљења. Период пре транзиције биће изложен у случајевима када ће бити неопходно показати начин на који групе користе историју као средство у савременој реконструкцији идентитета.

2. Циљеви истраживања

Основни циљ овог истраживања је да покаже на који начин једна мањинска заједница, која се налази на дну лествице друштвене хијерархије и која има сложен или проблематичан степен унутрашње кохезије, за време транзиције конструише, редифинише и трансформише свој етнички идентитет под утицајем спољашњих фактора. Остали, ужи циљеви су: утврђивање социјалне основе етничког идентитета Рома, утврђивање степена унутрашње кохезије групе, утврђивање двострукости или вишеслојности ромског етничког идентитета; утврђивање када се, како и који параметри етничког идентитета користе као кохезивни елементи и служе као граница ка другима, а када се употребљавају као елементи разлике и служе као граница ка „истима“; утврђивање утицаја транзиције и јавних политика на конструкцију, трансформацију и интериоризацију идеолошких дискурса везаних за конструкцију националног и етничког идентитета; утврђивање утицаја јавних политика на есенцијализацију идентитета и петрификацију културе; као и утврђивање могуће улоге антрополога у изградњи нове платформе за друштвену акцију.

3. Основне хипотезе

Основна хипотеза од које полазим у овом раду је да припадници горе описаних ромских група поседују двострук етнички идентитет који у периоду друштвених промена мења своју идентитетску формулу и прилагођава се новонасталим социјалним и економским условима. Под појмом двоструки етнички идентитет подразумевам да ромска заједница у Црној Гори разликује, тачније, има два облика или два нивоа етничког идентитета. Први облик етничког идентитета би био онај који одражава припадност ужој ромској групи, у овом случају припадност групи Чергара или групи Рома-Муслимана, док други облик етничког идентитета одражава припадност широј ромској заједници којој припадају не само групе које су предмет мог интересовања, већ ромске заједнице из целог света. У зависности од друштвене ситуације и акције, један облик етничког идентитета ће доминирати над другим и тиме одредити понашање и интеракцију са другим појединцима и групама у окружењу. Наиме, постоје ситуације када је појединцима, али и групи, важније и пресудније то што нека особа припада супротној ромској групи, у овом случају Чергарима или Ромима-Муслиманима, него то што у исто време та особа припада и широј ромској заједници. Тада је по правилу установљена јасна граница међу овим групама и инсистира се на међугрупној разлици, па се том приликом употребљавају параметри етничког идентитета који би ту разлику нагласили (име, језик, религија). Са друге стране, постоје ситуације када се та граница на кратко брише и када је припадност широј ромској заједници од веће важности. У овом случају такође се користе параметри етничког идентитета (име, језик, порекло), али се не употребљавају као елементи међугрупне разлике, већ као кохезивни елементи који служе као граница ка спољашњим другима, односно ка неромском становништву. У првом случају етнички идентитет је у служби уже етничке групе, а у другом случају у служби шире етничке заједнице. У првом случају бити Чергар

или Ром- Муслиман је у социјалном, културном и економском смислу битније него бити Ром, а у другом случају, из истих разлога, битније је бити Ром него Чергар или Ром-Муслиман. С обзиром да особе не поседују само етнички идентитет у раду ће, због горе наведеног, бити занимљиво испитати и однос ових етничких идентитета према другим облицима, димензијама или нивоима идентитета, тако да ћу у раду између осталог истражити и како етнички, национални, локални, религијски и остали идентитети међусобно кореспондирају.

Рад, дакле, са једне стране треба да провери хипотезу по којој су идентитети многобројни, променљиви и по којој их појединци бирају и користе у зависности од момента, (Ериксен, 2004, Недељковић 2009) односно бирају оне идентитете који могу у одређеној ситуацији највише да им допринесу у социјалном, културном и економском смислу и да их ставе на социокултурну, па чак и националну мапу. Такође, са друге стране, треба проверити хипотезу по којој јавне политике, било оне прокламоване од стране државног, невладиног или међународног сектора, културу петрификују а идентитете есенцијализују чиме увелико на значају добија колектив а не појединац. (Миленковић 2008; Брковић 2008). Треба проверити у коликој и каквој мери је штетна инструментализација културе и идентитета и ко те инструменте све користи (Купер, 2003 према Миленковић н.д). Рад треба да провери и хипотезу по којој су етничке границе тешко променљиве и суштински битне за одржавање етничког идентитета, док је културни арсенал на коме се те границе базирају релативно променљив, мање важан и више подложен инструментализацији (види Барт 1997). Уз све то, рад ће делимично проверити хипотезу о два основна параметра на основу којих се утврђује мањински статус етничких група: бројности и моћи (види Schermerhorn 1996).

4. Дефиниција појмова и проблема

У овом раду Роме пре свега посматрам као *етничку и/или мањинску заједницу*. Наиме, „етничка група“ и „мањина“ веома су повезани појмови. При томе, можемо рећи да је „мањина“ опис функције или улоге, тј. статуса једне етничке групе у конкретном друштву. Појам „мањина“, у том смислу, дефинише однос једне групе према другим групама у проучаваном друштву; он је релациони појам. Утврђивање статуса једне групе и њено обележавање појмом мањина врши се уз помоћ два критеријума - политичког и културолошког. Иако ова два критеријума нису довољно јасно дефинисана и одвојена, односно њихова употреба је у многим случајевима произвољна, могуће је направити оперативну разлику међу њима. Наиме, према политичком критеријуму, мањина свој статус заснива на политичкој вољи и политичком деловању који могу бити знатно олакшани и подупрти уколико заједница има земљу матицу, односно земљу у којој је дата заједница већинска. Према културном (или културолошком критеријуму), мањинске заједнице су све заједнице које показују одређену културну посебност, те су стога мањине и оне етничке групе које немају матичну земљу, или које немају изграђене политичке инструменте за остваривање права на самоодређење (Недељковић, 2007). Управо се културолошки критеријум показује сврсисходнијим за ромске заједнице, јер Роми немају своју матичну земљу и настањују не само једну, већ више земаља, па се с тим означавају и као дисперзиране мањине неевропског порекла (Јањић, 1996).

Овом чињеницом служе се и представници ромских заједница како би промовисали своју групу као нацију без државе, што постижу и промовисањем и јачањем облика етничког идентитета који је у служби шире ромске заједнице. Истицањем и промовисањем одређених етничких параметара (име, порекло, језик), програми и пројекти званичних ромских организација делују на појединце у ромској популацији како би што више прихватили и живели у складу са идејом о већој блискости између различитих група Рома.

До хипотезе да ромске заједнице у Црној Гори имају два облика етничког идентитета, дошла сам водећи се дефиницијом ромских група коју су дали Марушиакова и Попов, по којима „Роми представљају специфичну, хијерархијски комплексно структурирану интергрупну етничку заједницу, раздвојену на бројне одвојене групе (које су по некад супростављене једна другој), субгрупе и метагрупе са сопственим етничким и културним карактеристикама и различитим нивоима „ромског“ идентитета“ (Марушиакова и Попов, 2001). Следствено томе користим појам „*двострук етнички идентитет*“ који треба да покаже у којим је ситуацијама који облик доминантнији, како се редефинишу и трансформишу идентитети, и употреба ког облика је од стране одређених друштвених субјеката све фреквентнија захваљујући транзицији и јавним политикама.

Теоријски оквир истраживања биће састављен од неколико „класичних“ теорија у оквиру студија етничитета, које се првенствено баве утврђивањем улоге и значаја етничких граница (Барт 1997), значајем утврђивања степена унутрашње кохезије групе (Ханделман, према Eriksen 1993), као и самом проблематизацијом односа између већине и мањине у једном друштву кроз дискурс моћи (Schermerhorn 1996). Основни интелектуални теоријски приступ чиниће конструкционизам, интеракционизам и инструментализам. У складу са њима, етнички идентитет је пре средство за остваривање сопствених интереса него датост, а врста, облик и интензитет његове употребе зависи од односа са другим ентитетима.

Транзиција је, како је то поставио Ковачевић, процес преласка из система који је себе називао „социјалистички“ у систем који себе не назива „капиталистичким“ и који је претходио „социјалистичком“ (Ковачевић, 2007). Прецизније, концепт постсоцијализма подразумева реструктурирање социјалистичког система на различитим плановима, пре свега политичком и економском, а затим друштвеном, моралном и сваком другом (Вучинић-Нешковић, 2008). У већини земаља се углавном зна када је започела транзиција јер је могуће историјски одредити онај кратак период од пада Берлинског зида до одржавања првих слободних избора и демотирања социјалистичке власти, док у мањем броју земаља, временско лоцирање почетка демонстрације социјализма није лако одредити зато што су поједини елементи тог поретка имали различит век трајања (Ковачевић, н.д). Што се тиче Црне Горе, како је то приметилa Вучинић-Нешковић, догодило се да се доба постсоцијализма поклопило са временом политичке транзиције која се испољавала у постепеном удаљавању Црне Горе од Србије. Она доба постсоцијализма ограничава на период који почиње вишепартијским изборима (1990) и грађанским ратом у СФРЈ (1991), који истовремено значи распад ове државе, након којег једино Србија и Црна Гора опстају у заједничкој федерацији с новим именом (СРЈ, 1992), а завршава се проглашавањем независне Црне Горе након референдума (2006) и доношењем новог Устава (2007) (Вучинић-Нешковић, 2008). У овом раду

се нећу бавити политичким променама које су се десиле у оквиру постсоцијализма и њеним разлозима, већ из њих произашли програмима, јавним политикама и другим акцијама које су од почетка деведестих па до данас биле усмерене ка етничкој мањини, у овом случају ромској, и које су утицале на њихов етнички идентитет. Пажња се неће усмерити само на програме и јавне политике државних институција, већ и на акције невладиног сектора, политике међународних организација али и новијих ромских организација. Посебно ме интересују јавне политике које су резултат вишегодишњег процеса прикључивања Европској Унији. Све то биће предузето у циљу провере тезе, на примеру ромских заједница у Црној Гори, да *јавне политике* петрификују културу и есенцијализују идентитете. Наиме, као што наводи Миленковић, „ако културу лоцирамо путем инструмената њене петрификације или промене тј. анализом јавних политика, можемо истовремено да очувамо и више стотина инструмената развијених за њену анализу упоредо, за дисциплину типичног, презира који гајимо према есенцијализацији културних идентитета и петрификацији етничких, конфесионалних и уопште расних идентификација“ (Миленковић, 2008).

Дефинисањем, али пре свега анализом ових проблема можда је могуће дефинисати, односно промовисати могућности антрополошке струке и из ње изнедреног антрополога као квалификованог учесника, а не само пуког посматрача у културним, социјалним и економским процесима и променама друштва коме и сам припада.

4. Методе истраживања

Докторска теза биће утемељена на квалитативном приступу који, код сакупљања грађе, подразумева примену дубинског интервјуа (често биографског приступа) и учествовања са посматрањем. Један део грађе бих прикупила кроз разговоре са испитаницима водећи се чињеницом да су интервјуи, поред посматрања са учествовањем, круцијални део квалитативног истраживања, и да они најбоље помажу у разумевању значења која појединци придају својим животима и социјалним феноменима које су доживели (Жикић, 2007). Овај приступ сматрам да ће бити посебно прикладан за испитанике који припадају ромској заједници, јер одражава ставове и мишљења оних који су изложени директном утицају јавних политика произашлих из транзиције, а који немају званичне моћи. Интервјуи ће бити базирани на полуструктурираном упитнику са отвореним питањима који треба да нам дају информације о следећим проблемима: аскрипцији, дескрипцији, етничкој дистанци, етничким стереотипима, етничкој/националној везаности, ситуацијској употреби идентитета, друштвеном уређењу, религији, економији, односу међу половима и сл.

План је да интервјуишем 200 припадника две црногорске ромске групе: 100 Чергара и 100 Рома-Муслимана. Приликом интервјуисања водићу рачуна о томе да у узорку буду заступљене све структуре ромске популације, што значи да ће бити испитиван једнак број мушкараца и жена, старијих и млађих људи, као становници свих црногорских региона који се показују одређене специфичности. По 40 испитаника и испитаница биће у Подгорици и Никшићу, док ће по 20 бити у осталих шест градова који су предвиђени истраживањем.

Поред горе наведених, отворен разговор ћу водити и са ромским лидерима, односно оним особама које имају одређену врсту моћи у ромској заједници у местима које насељаваљу. Такође, биће извршена и анализа програма и структуре водећих ромских организација у Црној Гори. На тај начин биће обухваћени како индивидуални, тако и институционални ниво идентификације.

Као што сам већ напоменула локације које ће бити обухваћене истраживањем су: Подгорица, Никшић, Цетиње, Бијело Поље, Беране, Бар, Будва и Херцег Нови. Градови су изабрани на основу географског положаја које заузимају у Црној Гори, тако да истраживањем буду обухваћене све веће просторне целине које показују одређене посебности: север, центар и југ. Главни разлог да ових осам места буде у плану истраживања јесу стратешке позиције које заузимају у својим регијама, као и број Рома који их насељавају. Наиме, највећи број црногорских Рома живи у централној Црној Гори, односно у Подгорици и Никшићу, док је трећи град централне регије, Цетиње, изабран због статуса црногорске престонице, и старости, додуше малобројне ромске групе која живи на овом подручју. У центру Црне Горе налази се још само Даниловград, који неће бити обрађен јер у њему не живи ниједан Ром, али ће и он у раду заузети значајно место због случаја даниловградских Рома који се збио крајем деведестих година прошлог века, када су због наводног злочина једног Рома сви Роми протерани из Даниловграда. Што се тиче севера Црне Горе, изабрана су само два града због тога што, поред тога што су највећи градови тзв. «северне регије», имају и највећи број Рома. Штавише, у осталим градовима севера Роми уопште и не живе, или живе у јак малом броју. Јужни градови су изабрани по истом принципу, односно по критеријуму бројности Рома који насељавају ове приморске градове. Иако се Роми налазе и у другим јужним градићима, због обима истраживања изабрана су само три града који због своје величине и економске моћи предњаче у односу на друге градове. С тим што остављам отворену могућност да током истраживања проширим истраживање и на још неки приморски град уколико ситуација то буде захтевала. Разлог зашто у раду неће бити заступљена сеоска подручја, већ само градска, је тај што су због специфичности црногорских села и природе ромских занимања, које сам већ описала, Роми концентрисани у или око градова, па је шири обруч града најближе ономе што наликује селу, а у којем ромске заједнице у Црној Гори живе.

Други део грађе бих прикупила кроз разговоре са припадницима неромског становништва који су директно и индиректно умешани у креирање и спровођење јавних политика, а извршићу и антрополошко „читање“ тих јавних политика. Такође, обавићу анкету и међу неромским становништвом које нема директне везе са ромском популацијом али помоћу чијих ћу ставова и мишљења о ромским групама у Црној Гори моћи да утврдим да ли и у којој мери постоје стереотипи о Ромима и да ли су и у којој мери горе поменуте акције и јавне политике успеле да ублаже стереотипе. Анкета би требала да обухвати око 400 припадника већинског црногорског становништва (Црногорце и Србе) различите старосне доби, места пребивања, различитог пола, степена образовања и занимања.

Сматрам да ће од изузетног значаја за анализу и схватање проблема имати и моје лично искуство у раду са ромским заједницама у оквиру једне проромске невладине организације, где сам се у приличној мери упознала са функционисањем невладиних, владиних и међународних институција и њиховим начином

спровођења програма упућених ромској мањини. То своје лично искуство покушаћу да систематизујем и учиним значајним контролним средством у односу на грађу прикупљену на другачије начине.

Допунски материјал би чинили релевантни часописи, интернет извори и литература. Користила бих часописе које су последњих неколико година издале ромске и друге невладине организације, као и државне институције. Тачније, анализирао бих оне часописе који су се бавили ромском проблематиком, односно социјалним, културним и економским аспектима ромског живота. Приликом истраживања, такође ће ме интересовати садржај интернет сајтова и страница које ми могу пружити информације о одређеним активностима ромске заједнице, државних институција и међународних организација везаних за ромску проблематику. Пре свега оних који су имали и имају програме и активности усмерене директно на решавање ромског питања. Поред литературе која ће ми бити окосница за теоријско-методолошки оквир (Бенедикт 1998; Билиг 2009; Ериксен 2004; Миленковић 2008; Недељковић 2007; Смит 2010; Џенкинс 2001), литература о Ромима ће ми послужити да упоредим сопствена истраживања са истраживањима научника из региона, и шире (Ђорђевић 2007; Кенрик 1998; Liegeaols 1994; Marushiakova 2001, 2008; Popov 2008; Fraser 1995; Crowe 1996). Помоћи ће ми да утврдим да ли се и у коликој мери налази и резултати везани за ромску етничку мањину разликују. У анализу ћу укључити и пописе становништва и остале статистичке податке везане за ромску заједницу у Црној Гори на основу којих ћу открити неке макроекономске процесе.

Прикупљени материјал ћу анализирати уз помоћ компаративне и контекстуалне интерпретације, служећи се како анализом наратива и дискурса анализом, тако и анализом понашања и ставова.

6. Значај истраживања

Ромска популација у Црној Гори, али и у региону, није била у довољној мери предмет интересовања, не само државних институција, већ није била ни претерани предмет интересовања академског света (са изузетком Ђорђевића 1984; Вукановића 1983). Тек откако је почетком двадесет првог века услед започетих европских интеграција питање Рома постало „популарно“, започета су интензивнија истраживања о култури, као и о социјалној и економској ситуацији Рома. И док су у земљама у региону, као што је Србија, та истраживања учесталија, мада углавном публикована кроз чланке који се налазе у Зборницима и часописима разноразних српских институција (САНУ, Етнографски музеј, Филозофски факултет), у појединим делима ромских аутора (Ђурић 2006, Ацковић 2001), и у делима аутора нишке социолошке школе (Ђорђевић 2010) , у Црној Гори урађене су тек две студије о култури Рома и то у размаку од две деценије (Лутовац 1987, Делић 2008). Осим две наведене студије, податке о Ромима у Црној Гори можемо једино наћи у извештајима различитих институција о социјалном и економском положају ове заједнице, који се, пак, више баве квантитативном него квалитативном анализом прикупљеног материјала. Самим тим, значај овог истраживања би био у томе што би са једне стране додатно обогатио сазнања о Ромима у Црној Гори, док би са друге стране, детаљан приказ међузависног односа мањине и већине, пресек

ситуације и промена којима је изложена ромска мањинска заједница у Црној Гори, био значајан допринос у приказу могуће улоге и ангажмана антрополога у интердисциплинарној арени јавних политика, који, да се послужим речима Миленковића, „треба тражити управо у пружању јавно легитимисаних научних објашњења модуса помоћу којих различите димензије идентитета постају носиоци вредности у културној продукцији“ (Миленковић, н.д).

Предлог структуре рада

1. Увод.....	
..	
1.1 Теоријско-методолошки истраживања.....	оквир
1.2 Роми у Црној Гори: неколико уводних речи.....	
1.3 Транзиција у Црној Гори: фазе социјалне и економске трансформације црногорског друштва.....	
2. Спољашњи други и Роми	
2.1 Однос већинског црногорског друштва према ромској мањини у периоду од 1990-2006 године.....	
2.2 Однос већинског црногорског друштва према ромској мањини у периоду од 2006-2013 године.....	
3. Роми и спољашњи други	
3.1 Однос Рома према већинском црногорском друштву у периоду од 1990-2006 године-.....	
3.2 Однос Рома према већинском црногорском друштву у периоду од 2006-2013 године-.....	
4. Роми о Ромима: унутрашњи „други“ и спољашњи „исти“.....	
4.1 Два облика једног етничког идентитета.....	
4.2 Два назива за ром.....	реч

- 4.3 Ромски језик: један језик или више њих?.....
- 4.4 Однос религијског и два облика ромског етничког идентитета.....
- 4.5 Повратак земљи предака.....
5. Како су Цигани „постали“ Роми?.....
- 5.1 Утицај транзиције на трансформацију и интериоризацију идеолошких дискурса везаних за конструкцију етничког и националног идентитета-институционални ниво.....
-
- 5.2 Утицај транзиције на трансформацију и интериоризацију идеолошких дискурса везаних за конструкцију етничког и националног идентитета-индивидуални ниво.....
-
6. Проблематика јавних политика: анализа појмова идентитет и култура у званичним програмима државних и међународних институција усмерених ка ромској мањини у Црној Гори.....
- 6.1 „Лоше“ и „добре“ традиције: култура „мањине“ против културе „већине“.....
- 6.2 „Очување“ идентитета ромске заједнице путем јавних политика на примеру црногорског образовног система.....
7. Улога антрополога у изградњи нове платформе за друштвену акцију.....
8. Закључна разматрања

Литература

- Ацковић, Д. 2001. Нација смо, а не Цигани, Београд
- Бандић, Д. 2004. Народна религија Срба у 100 појмова, Београд
- Bancroft, A. 2004. Roma and Gypsy – Travellers in Europe. Modernity, Race, Space and Exclusion, University of Edinburgh
- Барт, Ф. 1997. Етничке групе и њихове границе, у: Ф. Путиња и Ж. Стреф-Фенар, Теорије о етничкостима, Београд, XX век, 211-259

- Бенедикт А. 1998. Нација: Замишљена заједница, Београд, Плато
- Билиг, М. 2009. Банални национализам, Београд, XX век
- Болчић, С. 2002. „Постсоцијалистичка транзиција.“ Контекст промена друштва Србије у компаративној перспективи,“ У: Србија крајем миленијума: разарање друштва, промене и свакодневни живот, Анђела Милић и Силвано Болчић, Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду, 49-65
- Брковић, Ч. 2008. Управљање осећањима припадања: Антрополошка анализа „културе“ и „идентитета“ у Уставу Републике Србије у Етноантрополошки проблеми св.2, Београд, 59- 76
- Buchowsky, М. 2001. Rethinking Transformation An Anthropological Perspective on Postsocializam. Poznan: Wydawnictwo Humaniora
- Burawoy, M. and K. Verdery (eds.). 1999. Uncertain Transition. Ethnographies of Change in the Postsocialist World. Lanham, Boulder New York, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers. Inc
- Vertevec, S. 2001. Transnationalism and identity. Journal of ethnic and migration studies 27 (4): 573-582
- Вукановић, Т. 1983. Роми (Цигани) у Југославији, Врање
- Вучинић-Нешковић, В. 2008. Божић у Боки Которској, Антрополошки есеји о јавном налагању бадњака у доба постсоцијализма, Београд, Чигоја штампа
- Гачановић, И. 2009б. Како измислити Европљанина? Антрополошка анализа. Антропологија 7. Београд, 87-104
- Гачановић, И. 2009. Проблем европског идентитета: Увод у антропологију Европске уније. Београд: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета и српски генеалошки центар, Етнолошка библиотека књ. 44
- Guy, W. 2001. Romani identity and post-Communist policy, in Between past and future, the Roma of Central and Eastern Europe (ed. W. Guy), University of hertfordshire press, 3-33
- Годелије, М. 1989. Анализа транзиторних процеса. Гласник етнографског института САНУ, књ. 38: 203-220
- Горуновић, Г. 2007. Постсоцијализам и транзиција, локалне заједнице и идентитети. У: Антропологија савремености (ур. Саша Недељковић) Београд: Одељење за етнологију и антропологију и Српски генеалошки центар, Етнолошка библиотека, књ.23, 190-205
- Горуновић, Г. 2007. Руралне заједнице и идентитети мањина у периоду постсоцијалистичке транзиције: Огњаново у југозападној Бугарској. У: Гласник етнографског музеја, св.71, Београд, 15-38
- Gheorghe N. and Acton T. 2001. Citizens of the world and nowhere: Minority, ethnic and human rights for Roma, in Between past and future, the Roma of Central and Eastern Europe (ed. W. Guy), University of Hertfordshire press, 54-71
- Дејзингс, Г. 2005. Религија и идентитет на Косову, Београд, XX век

- Ђурић, Р. 2006, Историја Рома (пре и после Аушвица), Београд
- Ђорђевић, Д. 2007. Религије и вероисповести националних мањина у Србији. У: Положај националних мањина у Србији. Одељење друштвених наука књ. 30, САНУ, Београд, 311-326
- Ђорђевић, Д. 2010. На коњу са лаптопом у бисагама, Увод у ромолошке студије, Машински факултет Универзитета у Нишу и Прометеј Нови Сад
- Ђорђевић, Т. 1984, Наш народни живот, књ. 2-7-8, Београд, Просвета
- Ериксен, Т.Х, 2004, Етницитет и национализам, Београд, XX век
- Жикић, Б. 2012, Теренско истраживање и научно знање у етнологији и антропологији, у Антропологија св.1, Београд, 10-25
- Жикић, Б. 2007. Антрополошко проучавање маргиналних друштвених група: методологија теренског рада, Гласник етнографског музеја, Београд, 39-52
- Жикић, Б. 2007. Qualitative Field Research in Anthropology. An Overview of basic Research Metodology, у Етноантрополошки проблеми св. 2, Београд, 123-135
- Јањић, Д. 1996. Социолошко-политиколошки аспекти мањинске политике и заштитет мањина у Савезној Републици Југославији, у Положај мањина у Савезној Републици Југославији- Зборник радова са научног скупа одржаног 11,12. И 13. јануара 1995, Београд, Одељење друштвених наука САНУ, 625-638
- Kenrick, D. 1998. Historical dictionary of the Gypsies (Romanies), London
- Ковачевић, И. 2007. Антропологија транзиције. Београд: Српски генеалогски центар и одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета. Етнолошка библиотека књ. 28
- Kovats, M. 2001. The emergence of European Roma policy, in Between past and future, the Roma of Central and Eastern Europe (ed. W. Guy), University of Hertfordshire press, 93-117
- Крстић, М. 2012. Европа, II део: Основни појмови и теорије о европеизацији, у Антропологија св.1, Београд, 129-143
- Кузмановић, Б. „Стереотипије о Ромима и етничка дистанца према Ромима,“ Социологија Vol. XXXIV бр.3, 119-126
- Liegeois, J-P. 1994, Roma, Gypsies, Travellers, Council of Europe Press
- Лепетић, Т. 2011. ПОродица и родитељство као културна и политичка категорија у савременој Црној Гори у Антропологија св.3, Београд, 75-96
- Лутовац, М. 1987. Роми у Црној Гори, Иванград
- Малешевић, М. 2005. Традиција у транзицији: у потрази за „још старијим и лепшим“ идентитетом. У Етнологија и антропологија: стање и перспективе, Зборник етнографског института САНУ 21 (ур. Љ. Гавриловић). Београд: Етнографски институт САНУ, 219-234
- Малешевић, М. 2006. Европа: криза идентитета. У Гласник етнографског института САНУ, Београд, 69-86

- Marushiakova, E. 2008, Gypsy/Roma Identities in New European Dimension: The Case of Eastern Europe, in *Dinamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration* (ed. E. Marushiakova), Cambrige Scholars Publishing, 468-490
- Marushiakova E. and Popov. V. 2001. Historical and ethnographic background: Gypsies, Roma, Sinti, in *Between past and future, the Roma of Central and Eastern Europe* (ed. W. Guy), University of hertfordshire press, 33-54
- Marushuakova E. and Popov. V 2001. Dialect, Language and Identity of the Gypsies (on the case of Bulgaria) in „Was ich noch sagen wolte..“ A multilingual Festchrift for Norbert Boretzky on occasion of his 65th birthday, (ed. T.Stolz and B.Igla), Akademie Verlag, Berlin, 423-430
- Marushiakova E. and Popov. V. 1997. Gypsies (Roma) in Bulgaria, Lang
- Marushiakova, E. and others. 2001. Identity formation among Minorities in the Balkans: The cases of Roms, Egyptians and Ashkali in kosovo, Sofia
- Марушиакова е. И Попов В. 2001, Роми у Турском царству, Interface
- Миленковић, М. 2008. Проблеми конституционализације мултикултурализма-поглед из антропологије. Део први: о „очувању“ идентитета у Етноантрополошки проблеми св. 2, Београд, 45-57
- Наумовић, С. 1994. Традиција и процеси транзиције. Гласник етнографског института САНУ XLIII
- Наумовић, С. 1994. „Употреба традиције.“ У *Културе у транзицији*, ур. М. Прошић-Дворнић. Београд: Плато
- Недељковић, С. 2007. Част, крв и сузе. Огледи из антропологије етничитета и национализма, Београд
- Недељковић, С. 2009. Изазови истраживања савременог црногорског идентитета у *Изазови савременог црногорског идентитета* (ур. С. Недељковић), Крушевац, 9-15
- Недељковић, С. 2009. Проблеми идентитета друге и треће генерације црногорских досељеника у Србији. У *Изазови савременог црногорског идентитета* (ур. С. Недељковић), Крушевац, 237-265
- Недељковић, С. 2011. Економска исплативост етничитета: економско понашање као израз етничког идентитета међу српским исељеницима у САД, у *Етноантрополошки проблеми* св. 4, Београд, 905-930
- Петровић, Е. 1988, Етнички идентитет као елемент теорије о етносу, У: *Етноантрополошки проблеми* 3, Београд, 7-20
- Popov,V. 2008. The Gypsy/Roma between the Scylla of marginalization and the Charybdis of Exotization in New EU Realities in *Dinamics of National Identity and Transnational Identities in the Process of European Integration* (ed. E. Marushiakova), Cambrige Scholars Publishing, 491-503
- Прица, И. Проблем интерпретације транзиције из „нереалног социјализма,“ У: *Антропологија постсоцијализма*, (ур. В.Рибић). Београд: Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета и Српски генеалогски центар, Етнолошка библиотека књ. 34, 24-51

- Прелић, М. 2006. „Корак ближе Европи или корак даље од ње: Србија у потрази за европским идентитетом на почетку 21. Века. Свакодневна култура у постсоцијалистичком периоду. Етнографски институт САНУ, Зборник 22, Београд
- Прелић, М. 2009. Истраживање етничких мањина: лична искуства и дилеме, у Антропологија 9, Београд, 41-54
- Путиња, Ф. И Ж. Стреф- Фенар. 1997. Теорије о етницитету, Београд, XX век
- Радовић, С. 2007. „Европа као политички симбол и изградњи идентитета постсоцијалистичког друштва,“ Антропологија бр. 4. Београд: Центар за етнологска и антрополошка истраживања, 48-61
- Рибић, В. 2007а. Антропологија распада Југославије: о етничком национализму. У: Антропологија постсоцијализма (ур. В. Рибић). Београд. Одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду и Српски генеалогски центар, 216-243
- Рибић, В. 2007. Примењена антропологија. Београд. Српски генеалогски центар и одељење за етнологију и антропологију Филозофског факултета. Етнологска библиотека књ.26
- Schermerhorn, R. 1996. Ethnicity and Minority Groups. In: J.Hutchinson and A.D.Smith (eds). Ethnicity. Oxford University Press. 17-18.
- Смит, Антони. 2010. Национални идентитет. Београд, XX век
- Трифунувић, В. 2011. Постсоцијалистичка трансформација и нови облици идентификације у друштву Србије, у Гласник етнографског института САНУ, Београд, 149-159
- Tcherenkov, I. and Laederich, S. 2004 The Rroma, Volume 1: History, Language and Groups, Basel
- Tcherenkov, I. and Laederich, S. 2004 The Rroma, Volume 2: Traditions and Texts, Basel
- Fraser, A. 1995. The Gypsies, Blackwell
- Hancock, I. We are the Romani people, University of Hertfordshire press
- Херцфелд, М. 2004. Културна интимност, Београд, XX век
- Crowe, D. 1996. A history of the Gypsies of Eastern Europe and Russia, New York
- Џенкинс, Р. 2001. Етницитет у новом кључу: аргументи и испитивања. Београд, XX век

Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за етнологију и антропологију

На седници Одељења за етнологију и антропологију одржаној 07.03.2013. изабрани смо у комисију за одобрење теме докторске дисертације Весне Делић припремљене под менторством проф. др Саше Недељковића. Након увида у образложење теме Комисија подноси Одељењу и Наставно-научном већу Филозофског факултета следећи:

**Реферат о квалификованости кандидата и подобности предложене теме
за докторску дисертацију**

„Етнички идентитет Рома у процесу транзиције у Црној Гори“

Подаци о кандидату:

Весна Делић рођена је као Весна Расулић 17.12.1980. године у Ваљеву. Године 2005, након дипломирања, сели се у Црну Гору где је радила у НВО Фондација за стипендирање Рома. У периоду од три године координирала је неколико пројеката друштвеног укључивања Рома и поседује искуство у раду са ромским и египћанским заједницама, домаћим и међународним институцијама. У Фондацији за стипендирање Рома обављала је послове координаторке програма из области културе, запошљавања и образовања одраслих Рома и подршке школовању расељених лица.

Присуствовала је на више конференција и семинара у Црној Гори и иностранству који су за тему имали инклузију Рома, инклузивно образовање али и социјалне политике и циљеве Европске Уније.

Током марта 2009. године боравила је десет дана у специјалистичкој посети Етнографском институту, одељење за Балканологију, у Софији у Буграској. У октобру исте године уписује докторске студије на Етнологији и антропологији на Филозофском факултету у Београду.

У децембру 2010 учествовала је на научном скупу *„Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“* у Српској Академији Наука и Уметности у Београду.

Весна Делић до сада је објавила један научни чланак, *Ко је ко у Црној Гори?, Случај Рома, Египћана и Ашкалија* у *„Промене идентитета културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције“*, зборник радова са научног скупа одржаног 6-8 децембра 2010/уредници Тибор Варади, Горан Башић – Београд: САНУ 2012.

Предмет и циљ дисертације

Предмет

Предмет докторске дисертације *„Етнички идентитет Рома у процесу транзиције у Црној Гори“* чини процес конструкције или трансформације етничког идентитета Рома током периода тзв. „транзиције“. У склопу свеопштих промена у друштву Црне Горе након слома социјализма, односно након распада СФРЈ, дошло је и до промена у друштвеној перцепцији проблема мањина, односно до редеофинисања дотадашњих улога, статуса и идентитетских формула различитих група које могу бити сматране мањинским. У том погледу, као веома сигнификантан, издваја се проблем идентитета Рома. Он је значајан не само за проучавање промена које су се десиле под утицајем транзиције, него и за проучавање утицаја шире међународне акције усмерене ка заштити права Рома и подизању свести о њиховом тешком положају. Кандидаткиња се стога усмерила на проучавање утицаја јавних политика на процес (ре)конструкције идентитета Рома у Црној Гори. У ту сврху она је морала да препозна, издвоји и дефинише неколико различитих културних субгрупа унутар ромске популације у Црној Гори, и унутар њих да проучава проблеме конструисања етничких граница, а преко ужих синдрома етничке дистанце и етничких стереотипа. Поред тога, она намерава да

проучава ове синдроме и код већинског народа, односно да посматра како се мења однос већине према овој мањинској групи, а под утицајем наведених фактора.

Циљеви истраживања

Основни циљ овог истраживања је да покаже на који начин, у којој мери и под утицајем којих фактора једна мањинска заједница, која се налази на дну лестнице друштвене хијерархије, за време транзиције конструише, редифинише и трансформише свој етнички идентитет. Остали, ужи циљеви су утврђивање слојевитости или вишезначности етничког идентитета Рома у Црној Гори како на институционалном, тако и на индивидуалном нивоу. У том смислу циљ је утврдити како се одређени елементи културе користе за конструкцију етничких граница према различитим врстама других (унутрашњи и спољашњи други). Кандидаткиња нарочито истиче да јој је циљ утврђивање утицаја транзиције и јавних политика на конструкцију, трансформацију и интериоризацију идеолошких дискурса везаних за конструкцију националног и етничког идентитета. Осим тога, циљ је и утврђивање утицаја јавних политика на есенцијализацију идентитета и петрификацију културе, као и утврђивање могуће улоге антрополога у изградњи нове платформе за друштвену акцију.

Основне хипотезе

Основна општа хипотеза од које ће кандидаткиња поћи у свом раду је да у Црној Гори припадници ромске популације, чија класификација према степену унутрашње кохезије или комплементарности није једноставна, односно која може бити, у зависности од ситуације, означена и као етничка категорија, и као етничка мрежа, и као етничко удружење, и као етничка заједница, али и као социјална заједница која покушава да се етнификује и тиме да остварује одређене социјалне, економске и политичке бенефите, поседују вишезначан и вишеслојан етнички идентитет који се ситуацијски употребљава, и који је под утицајем различитих социјалних фактора. Идентитетска формула припадника ове заједнице се у периоду друштвених промена мења и прилагођава се новонасталим друштвено-политичким условима, односно припадници поменуте групе, под утицајем разних спољашњих

фактора, бивају јаче конфронтирани са својим етничким идентитетом, који носи и једну јаку социјалну (односно економску, класну и политичку) конотацију. Претпоставка је да Роми у Црној Гори, под јаким утицајем спољашњих фактора, развијају интензивнији осећај солидарности и симпатије према осталим припадницима своје групе и јачају границе своје групе, чиме јачају и унутрашњу кохезију групе и њену политичку делотворност.

У раду ће се испитати и однос етничких идентитета према другим облицима, димензијама или нивоима идентитета, тако да ће кандидаткиња у раду између осталог истражити и како етнички, национални, локални, религијски и остали идентитети међусобно кореспондирају.

Рад, дакле, треба да провери неколико хипотеза: да ли су, у којој мери и на који начин је идентитет Рома вишезначан и променљив, односно ситуацијски употребљив, да ли и на који начин јавне политике, било оне прокламоване од стране државног, невладиног или међународног сектора, културу петрификују а идентитете есенцијализују, да ли, на који начин и у коликој мери је инструментализација културе и идентитета штетна итд.

Методe истраживања

Докторска теза Весне Делић биће утемељена на квалитативном приступу који, код сакупљања грађе, подразумева примену дубинског интервјуа, посматрање и посматрање са учествовањем. Интервјуи ће бити базирани на полуструктурираном упитнику са отвореним питањима који треба да нам дају информације о следећим проблемима који стоје у некој вези са етницитетом: аскрипцији, дескрипцији, етничкој дистанци, етничким стереотипима, етничкој/националној везаности, ситуацијској употреби идентитета, друштвеном уређењу, религији, економији, односу међу половима, сродничким односима и сл.

План кандидаткиње стога неће бити усмерен ка тражењу репрезентативног узорка, већ ће кандидаткиња покушати да интервјуише 200 припадника две ромске групе у Црној Гори: 100 Чергара и 100 Рома-Муслимана. Узорак ће бити избалансиран да би у одређеној мери одговарао репрезентативном узорку, па ће се

водити рачуна о једнакој заступљености мушкараца и жена, једнакој заступљености различитих старосних група, као и релативно једнакој заступљености становника различитих региона у Црној Гори.

Поред овог индивидуалног нивоа, кандидаткиња ће испитивати и институционални ниво идентитета Рома, па ће интервјуисати и лидере ромске заједнице, односно оне особе које имају одређену врсту моћи у ромској заједници у местима које насељавалају. Такође, биће извршена и анализа програма и структуре водећих ромских организација у Црној Гори.

Други део грађе кандидаткиња ће прикупити кроз разговоре са представницима неромског становништва који су директно и индиректно умешани у креирање и спровођење јавних политика. Она ће покушати да изврши антрополошко „читање“ тих јавних политика. Такође, кандидаткиња планира да обави анкету и међу неромским становништвом које нема директне везе са ромском популацијом, али помоћу чијих ставова и мишљења о ромским групама у Црној Гори она жели да утврди да ли и у којој мери постоје стереотипи о Ромима, и да ли су и у којој мери горе поменуте акције и јавне политике успеле да ублаже стереотипе. Анкета би требала да обухвати око 400 припадника већинског црногорског становништва различите старосне доби, места пребивања, различитог пола, степена образовања и занимања.

Кандидаткиња ће, поред наведеног, покушати да артикулише и систематизује своја лична искуства у досадашњем раду са ромским заједницама у оквиру једне проромске невладине организације, где се у приличној мери упознала са функционисањем невладиних, владиних и међународних институција и њиховим начином спровођења програма који су у вези са ромском мањином. Овај лични приступ и учесничко посматрање омогућиће сагледавање многих суптилних нивоа етничких односа и скривених аспеката тих односа.

Анализа допунског материјала чинила би важан сегмент истраживања. Допунски материјал би чинили релевантни часописи, интернет извори и литература. Кандидаткиња би користила часописе које су последњих неколико година издале ромске и друге невладине организације, као и државне институције. Тачније, анализирали би оне часописе који су се бавили ромском проблематиком,

односно социјалним, културним и економским аспектима ромског живота. Приликом истраживања кандидаткиња планира да испита садржај интернет сајтова и страница које јој могу пружити информације о одређеним активностима ромске заједнице, државних институција и међународних организација везаних за ромску проблематику. Ту, пре свега, мисли на оне организације које су имале и имају програме и активности усмерене директно на решавање ромског питања. У анализу кандидаткиња планира да укључи и пописе становништва и остале статистичке податке везане за ромску заједницу у Црној Гори на основу којих ће покушати да открије неке макроекономске процесе.

Прикупљени материјал кандидаткиња ће подврћи компаративној и контекстуалној интерпретацији, примењујући анализу наратива, дискурс анализу, анализу ставова и понашања. Ауторефлексивна ће, такође, чинити важан сегмент анализе.

Очекивани резултати и научни допринос

Будући да ромска популација у Црној Гори до сада није била предмет опсежнијег систематског научног истраживања, овај рад има изузетан значај и представља оригиналан допринос разумевању ове проблематике. Осим што ће се у овој дисертацији проверити неколико теоријских проблема (класификација етничких група према степену унутрашње кохезије групе, вишеслојност етничког идентитета, ситуацијска употреба етничког идентитета, утицај јавних политика на идентитет мањинске заједнице, тумачење положаја етничких мањина кроз дискурс моћи), овај рад има и несумњив емпиријски значај, јер ће прикупити и систематизовати податке о Ромима које су досадашњим истраживањима, не само у Црној Гори него и у региону, остали само делимично истражени. Такође, значај предложене теме је и у томе што би она представљала значајан допринос у приказу могуће улоге и ангажмана антрополога у интердисциплинарној арени јавних политика.

Закључак

Мишљење је комисије да је образложење које прати предлог теме систематски изграђено и да има задовољавајућу структуру и теоријску и методолошку подлогу. Кандидаткиња је указала на задовољавајући начин на њену антрополошку релевантност и актуелност, на теоријски и појмовни оквир кроз навођење релевантних аутора и концепата, и указала на начине на које намерава да уклопи свој истраживачки проблем у те оквире, односно у ком друштвеном контексту рад може добити шири значај. Образложењем тезе кандидаткиња је дала задовољавајућу аналитичку операционализацију, јасно поставила циљеве и хипотезе, као и методологију планираног истраживања. Структура рада је осмишљена довољно широко да покрије све релевантне елементе намераване студије, а предложена литература је задовољавајућа.

Узимајући у обзир све горе наведено, Комисија једногласно предлаже Комисији за докторске студије и Наставно-научном већу Филозофског факултета у Београду да Весни Делић одобри израду докторске дисертације на тему „Етнички идентитет Рома у процесу транзиције у Црној Гори“.

У Београду, 04.03.2013.

Комисија

Ментор: проф. др Саша Недељковић

Проф. др Бранко Ћупурдија

Проф. др Весна Вучинић Нешковић

Проф. др Владимир Рибић

